

במלאת עשרים שנה למותו של האלוף יצחק שדה ("הזקן") שהיה גם אחד העומדים על ערש "מערכות" ומן המשתתפים המתמידים ביותר — אנו מביאים מאמר משלו, שהתפרסם ב"מערכות" בשנת 1951, אך טעמו לא פג אף בימים אלה.

"מלחמה פרטיזנית" כמכשיר של צבאות-סדירים

אלוף יצחק שדה

ממקשת דרכים; תוקפת יחידות בתנועה ומפקדות — בשעת מנוחתן; משמידה מחסני תחמושת ואספקה. ולאחר שמילאה את תפקידה — פורצת את חזית האויב בשנית, וחוזרת אל קו הרוסים. היה זה מופת לפעולה, "חצי-פרטיזנית" נמרצת ומוצחת. אולי אפשר היה להשיג אותה מטרה (רווח-זמן, שביל להתכונן למתקפת-הנגד) בדרכים אחרות: התקפות-נגד מקומיות; הקרבת יחידות, שאינן נסוגות ועם זאת אינן נופלות בשבי-האויב, אלא לוחמות בנקודה המסוימת עד-האיש-האחרון ועד-הכדור-האחרון. אבל ברור בהחלט, שבדרך הפרטיזנית, כמעט בכל המקרים, מושגת אותה מטרה בפחות כוח-אדם, בפחות ציוד-לחימה, בפחות קרבנות.

האמנם יש בזה משום חידוש — שאנשי-צבא, "סדירים" פועלים ומגית בדרכים פרטיזניות? בעצם, אין בכך חידוש. כבר בשנת 1812 הצטרפו למלחמה הפרטיזנית של הרוסים יחידות-פרשים פדירות. אכן, גם פעולות של יחידות אלו לא תמיד תוכננו ממש על-ידי המפקדים העומדים בראש הצבא. יש והקצינים, שעמדו אחר-כך בראש הפעולות הללו, אף הציעו עצמם לתפקיד זה, ביוזמתם הם, על-ידי כתיבת תזכירים ופירוט הצעות לאורח-הפעולה החדש, או בדרך של שיחות והשתדלות. ערך פעולתה של יחידה פרטיזנית בהתגוננות הוא, במידה רבה, ב"רווחיות" שלה: לא רק משום ששניים-שלושה פרטיזנים — כשהם טומנים מוקש, "הגון" תחת מסילת-ברזל — יכולים להוציא מכלל פעולה יחידה צבאית גדולה למדי ולהרוג הרבה מבין חיילי האויב; ערכה של פעולה פרטיזנית בכך, שבפעם קיומה ואיומה על דרכי-התחבורה, על מתקני-עורף, על יחידות-בתנועה, על מפקדות וכדומה, מחייבת היא את הצד-שכנגד להעסיק (לשמירה מתמדת על כל היעדים ולמלחמה נגד היחידות הפרטיזניות) אנשים וציוד העולים לעתים עשרות מונים על מספר האנשים (ובוודאי על כמות הציוד) אשר לרשות הפרטיזנים.

נשאלת איפוא השאלה: משום-מה לא היה נהוג, בתולדות המלחמות, ניצול רב יותר של דרכי-פעולה פרטיזניות? ועל שום-מה היו אומות וצבאות שניצלו את הדרכים הללו יותר ואחרים — פחות?

התשובה לשאלה השנייה מתבקשת מאליה: ממבט ראשון, מהנהג סוקר מיומני היו אלה שניצלו — ואלה שלא ניצלו — את היתרונות שבאורח ה"פרטיזני". אומות-נתקפות — אלו שהמלחמה התנהלה על פני שטחי מולדתן — ראו, בדרך הטבע, הכרח לעצמן לפתח את אורח ה"המלחמה-הזעירה": הספרדים

הרחק בעורף האויב, בחשכת-הליל, מנסה יחידה קטנה להסתנן לתוך מחנה היריב, להגיע למטה שלו, להרוג את המפקד; הרי לפנינו תכנית פעולה טיפוסית לפרטיזנים. לרשות הפעולה אין עומד כוח גדול; כוחה של הפעולה — בהפתעה. במקום זה, הרחק בעורף, פחות מהכל חוששים להתקפת יחידה-אויבת. נשקה של היחידה — נשק אישי; "הנשק המסייע" שלה הוא — העזת-אנשיה. מה יכולה להיות מטרתה של פעולה כזאת? המטרה היא לרוב הגנתית ביסודה: על-ידי זריעת מבוכה בשורת האויב — להרויח זמן, אולי לדחות את התקפתו, ואולי להחלישה על-ידי קטילתו של מפקד מוכשר.

אך מי הם המוציאים-לפעול? האם פרטיזנים במובן המקובל של המילה? לא. אלה הם קצינים וחיילים של צבא סדיר ("סדיר" — כניגודו של "פרטיזני"). הרי לדוגמה הקצין הבריטי הצעיר קייז וחבריו, שזממו ל"חסל" את רומל, על מטהו. פעולה זו לא תוכננה מראש במטה; נמצאו נועזים בשורות הצבא, בעלי יוזמה, והם שתיכננו והציעו בפני הממונים עליהם והוציאו לפועל את הניסיון הנועז. כידוע, לא הצליח הניסיון. אך אין ספק, שלוא קומץ האנשים שיצאו לפעולה מסוכנת זו היו משיגים את התוצאה אליה התכוונו — ושאותה קשה (ואולי אף אי-אפשר) היה להשיג על-ידי הפעלה של יחידות גדולות — יכולה היתה התוצאה להיות בעלת חשיבות בלתי-רגילה, ואולי מכרעת: "פחות רומל אחד" לגרמנים — וכל הקשור בחילופי-מפקד בכלל, ובמסיבות ההן בפרט — פירושו של דבר, על-כל-פנים, היה רווח-זמן.

כאשר וינגייט ואנשיו פעלו בעורף האיטלקים בחבש (ובעורף היפנים — בבורמה) היתה פעולתם, מכמה בחינות, פעולה פרטיזנית טיפוסית. הם לחמו ללא קשר של דרכי-תחבורה תקינות עם ה"עורף", ללא נשק כבד, בלי הנכונות להתנגש ביחידות גדולות של האויב (נוסח פעולתם היה "פגע וברח"). ושוב, גם כאן — במטרה להרויח זמן: למען הצבא, המיועד למתקפה רבת, ושעדיין לא היה מוכן לה.

סוף 1941. הגרמנים מתקרבים אל מוסקבה. התקדמותם הואטה מחמת התנגדות גוברת והולכת. יש סימנים של יציבות מסוימת בחזית — הרוסים מתכוננים למתקפת-נגד. אבל נחוץ זמן-מה כדי להשלים את ההכנות, להביאן לידי סיום וגמר; והנה, פורצת דרך החזית הגרמנית עוצבה של חיל-פרשים, בפיקודו של דובטור. ומשפרצה — מתחילה היא ל"טייל" בעורף האויב; היא פוגעת קשה — ובורחת מהר; היא משבשת את דרכי התחבורה, מכניסה בהן ערבוביה, מפוצצת מסילות-ברזל,

והרוסים — נגד נפוליון; הבורים — נגד הבריטים; הרוסים — במלחמת-העולם השנייה; סין — כשרגלה של יפן רמסה את אדמתה. אכן, יש והמלחמה הפרטיזנית לובשת צורה של מלחמה-עממית, ספונטאנית, משפלת אויב למולדתך (וזה גם צורת-הבראשית שלה). גם אם איש לא הכין מלחמה זו מראש, הרי היא באה כתולדת המצב.

ניתן אולי לומר, אם להשתמש בהקבלה מעולם האמנות, שההבדל בין יחידה פרטיזנית לבין יחידה צבאית-תקינה דומה להבדל שבין שיר עממי ליצירה מורכבת, המבוצעת על-ידי תזמורת סימפונית. אך הכל יודעים שפעמים שיר העם עז וחזק הוא; יש והוא מגיע ללבבות בדרכים אחרות מאשר הסימפוניה, באמצעים פשוטים יותר אך יעילים לא-פחות. אין פלא, שרבים ממחברי מוסיקה סימפונית, מהמוכשרים שבהם, מניחים ביסוד יצירותיהם את הנעימה העממית. אין ספק שכדאי (ואולי הכרחי)

הסינים — הם אולי אשר הגיעו להישגים הגדולים ביותר ב„מקצוע“ הנדון. על-פי נתונים ממקורות מהימנים, התחלק הצבא הסיני של מאו-טסה-טונג, בתקופות מסוימות, לשני חלקים בלתי-שווים: חלק אחד היווה את הצבא-„מרוכז“ (ועל כן נקרא — „סדיר“), שנועד לפעולות צבאיות סדירות; וחלק אחר היה מתפור ומתמוג בישוב הסיני — בעיקר בישוב הכפרי — ומתרכז רק לשם ביצוע פעולה מסוימת; ואילו אחרי הפעולה היה מתפור ונמוג שוב. לחלק זה קראו הסינים — „הצבא הפרטיזני“ שלהם. על-פי אותם מקורות, גדול היה החלק השני מהראשון; הגם שאת השם „הצבא הפרטיזני“ ייחסו הסינים אך ורק ליחידות צבאיות הפועלות בדרכים פרטיזניות מובהקות ואילו את היחידות העממיות, של האיכרים המזוינים — שפעלו ברוב המקרים על דעת עצמם, אך לא היוו חלק של הכוח ה„פרטיזני המסודר“ הג’ל — לא קראו בשם זה. לפי הידיעות

מפקד דגול ורע נאמן, „שדה“ ו„נווד“ — אלה היו שמותיו האמיתיים כי כזה היה האיש. תמיד רץ אל השדה, תמיד נוד. לא שקט על שמריו, חיפש את החדש. זכותו הגדולה היא ביצירת ילד טיפוחיו — הפלמ”ח, פלוגות המחץ של ה„הגנה“, הצבא הסדיר של המחותרת, אשר בבוא יום הפקודה מחצו באויב ואיפשרו לכל עתודות ה„הגנה“ להתגייס, ויחד אתם, ועם צה”ל, הדפו את האויב מעבר לשער.

פקודיו קראו לו „הזקן“, אבל הוא היה צעיר בגופו וברוחו ממרבית צעירי פקודיו. כבוד לזכרו, זכר גיבור לברכה.

יותר משני שלישי של גייסות מאו-טסה התקיימו כ„צבא פרטיזני“. סידור זה היה קיים עד אשר המפקדה של סין-העממית החליטה לעבור להתקפה מברעת ולשמה ריכוזה את כל הצבא שלה — זה „המרוכז“ וזה „המפורז“; כולו פעל מעתה בצוותא, בתורת „צבא רגיל“. היה זה צבא בעל „טבע כפול“: „סדיר“ (או, לפי ביטוי סיני שגור באותה תקופה — „הגייסות למלחמת-עמדות“) ו„פרטיזני“.

במלחמת-העולם השנייה היוו עדים גם לפרשה-בפני-עצמה בדבר הפעלתם של כוחות „סדירים“ במשימות מעין-פרטיזניות: „יחידות מיוחדות“, בתפקיד של סיוע לפעולות עליה-בחופים ונחיתה-מן-האוויר.

ידוע הדבר, שהמעשה הצבאי הנכון ומרחיק-הראות הוא — להכין את הניצחון מבעוד ימי שלום; אבל ימי שלום יש והם מביאים ירידה גם בחריפותה ובבהירותה של המחשבה הצבאית... על כן, משהגיע הצבא האמריקני שלי-ימי-השלום לקוריא, יש והפתיע אותו תחילה הצבא הצפון-קוריאני — ואחרי כן הסיני — בכוח ההסתננות ובפעילות פרטיזנית נרחבת בעורף: הסתננות ופעולות-בעורף, שנערכו הן במצבי התגוננות והן בסיוע לכוח תוקף (או כחלק ממנו). תכסיסים מעין אלה הם שהכבידו על האמריקנים במיוחד את המלחמה בקוריא. אמנם היתרון האמריקני המוחלט בכוח-האש לא איפשר לצד הצפון-קוריאני-הסיני ניצחון; אך תכסיסיו הגמישים של צבא זה — פעולות-לילה, פעולות בעורף, הסתננות — הם אשר מנעו את הניצחון מהאמריקנים. כידוע, „עובדות הן דבר עקשני“, וכתוצאה מהן מובן מאליו, שעלה עתה בעיני העולם-הצבאי לא רק ערכו-היחסי, הגבוה ממילא, של חיל-הרגלים בכלל, אלא עוד יותר מכך — ערכו של חיל הרגלים הנמיש, היודע לצרף תכסיסים-פרטיזניים לתכסיסי-צבא מקובלים.

שכל צבא ישתמש ביחידות מסוימות שלו לשם פעולות-הסחה פרטיזניות בעורף. אבל יתכן שמספר גורמים — שמרנות מסוימת הפועלת כאן, חוסר-רצון לתת יתר „חופש“ למפקד וזוטר ואף חוסר-האפשרות להשב מראש את תוצאות הפעולה (כי הגורם העיקרי בה, ההעזה, אינו ניתן לשיקול ומדידה ולהערכת-סיכויים מדויקת) — הם אשר הפריעו לפתח פיתוח מלא את אורחות-הפעולה הפרטיזניים.

עם זאת, עשה-נעשו נסיונות מסוימים. בראש וראשונה יש לציין את יחידות-הקומנדו הבריטיות במלחמת-העולם השנייה. יחידות-הקומנדו הללו נוצרו לשם פעולות „פגע וברח“. אנשי הקומנדו אומנו אף הם אימון מותאם לסבילות, להסוואה, למלחמת פנים-אל-פנים, לגיידות-ברגל. פעולות קומנדו — כעליה בחופה של דיאפ, בסן נזר — היו דוגמות טיפוסיות, לפי מטרותן ולפי אופן-הוצאתן-לפעול, של מבצעים „פרטיזניים“. אף יחידות-הצנחנים שבצבאות — לפי עצם טבען — חייבות להיות מאומנות לפעול כפרטיזנים...

הצנחנים הבריטים, שצנחו בשעתם בדרום-איטליה כדי לחבל בקו-מים חשוב — גם הם פעלו פעולה פרטיזנית אופיינית. נסתפק בציונים אלה, ונסכם: בצבאות השונים לא הובן למדי ערכה של פעולה ביחידות קטנות, מפורזות. מעטות הן, יחסית, פעולות במסגרת כיתות ומחלקות לביצוע משימות חיוניות-מכריעות. במקרים שהשתמשו ביחידות קטנות, יש והגיעו להצלחות יוצאות-מן-הכלל. כך, פעולתה של יחידת-הצנחנים הבריטית בנורווגיה: יחידה בגודל של כיתה-מוגברת, בערך, הצליחה לחבל במכון „מים כבדים“ (הדרושים ליצור הפצצה האטומית, אשר לפי ידיעות שהיו מצויות אז עסקו הגרמנים בפיתוחה) ולהוציאו מכלל פעולה, וכן להשמיד את מחסן התוצרת המוכנה; ובכך דחו — „לזמן מספיק“ — את הסיכוי לייצורו של נשק מסוכן זה בידי הגרמנים.